



Pae ora | kanoan aia bong ae marurung kaain Nutiran nakon taai aika ana roko

Ana Kainibaire Te Tautaeaka ibukin te Marurung: 2022–2024

E ngā mātāwaka huri noa, tēnā koutou katoa

Ara botaki ni kuakua iai aana aika a mamatoa: n aron ana taan mwakuri aika a bane aroia ao ni babanennano, te baronga ae maeureirei ao ni bonnanao, ao te kona ni uaia ni mwakuri ni katia i bwaai ngkana ti tangiria ni kan katia i. Ma ti ataia ae iai taai ake e riai ni karaoaki te katamaroa ao ti tangiria ni kan katean waaki ni kuakua nakon taai aika ana roko are e na kona n anga ana mwakuri ibukira ae tamaroa riki.

Inanon te tai ae e rangi ni maan, rinanon mwiin mwakuri ni kuakua aika a kakaokoro, ao iai bwariko n aomata aika a teimatoa ni uarereke te ibuobuoki nakoia ao n tio ibuki: taian I-Māori, kaain Tebetebeke, mwauku, ao aomata ake a rinanon te kakaokoroaki ae boboto iaon tein aorakia, aia katei, aia reeti, aine ke te mwane, aron teiteia, te tabo are a maeka iai, aia karekemwane ao tabeua riki bukina.

Te waaki ni kuakua ae e boou e kona n anga katokan kanganga aika a manrea ao ni karika matan te waaki ae e boou ae te Te Tiriti—ae teimatoa n aki bibitaki, ae akea te kakaokoroaki iai, ni irekereke raoi, ao n ai aron waakin te whānau. Man karaoan anne, ao e na bon teimatoa, e na kona ni kaitarai kanganga, ao ni bebete boona, ni kakoaua bwa e karikaki matana ibukia te roro ae e na roko ae kona ni kaitarai kakaewenako nakon taai aika ana roko.

E bon rangi ni bebete ara kataratara: bwa kaain Nutiran ni kabane ana karekea te pae ora (kanoan aia bong ae na roko ae e na marurung). Ae nanon aio bwa aomata ao kaain te whānau ana ananau riki maeuia inanon te marurung, e na rikirake marurungia ao aron maeuia, ao bwa ngaiia kaain te baronga ae marurung, e bonnanao ao ni kona ni kaitarai kanganga, ao ni maeka n te otabwanin ae e kateimatoa maiuraia.

Te Ana Kainibaire Te Tautaeaka e kawenei ana kantaninga te Tautaeaka ibukin te waaki ni kuakua are e na kamwakuraki, bobou ao te kauatabo ni mwakuri ni kamanoa, katanoata ao ni kairirakea te marurung ao te maeuraoi, ni karekea te aki kakaokoroaki, ao ni karekea te pae ora.

Tiaki kona ni karekea te bitaki inanon te tai ae tawe: e na kainanoa te tai ae bati, te kaikoiko ao te uaia ni mwakuri ni ikarekebai irouia rabwata ao aomata ake a mena n tabo ni kuakua. N te tai moa aei ao Ana Kainibaire Te Tautaeaka ae bwainaki ngkai e a moana te mwananga, man katerean moa waaki ake ana moanibwai ao ana kantaninga te Tautaeaka moa ibukin te moan uoua n ririki n te waaki ni kuakua are e a kabouaki.

Nō reira, tēnā koutou katoa

Andrew Little, Minitita Ibukin Te Botaki ni Mwakuri Ibukin Te Mauri

N te tai moa aei ao Ana Kainibaire Te Tautaeaka e babairea aron te waaki ni kuakua ae e boou

ao ni katerei ake a moanibwai moa, taian toko, ao kaantaninga ibukin te waaki ni kuakua are e mwanenaki man aia mwane te botanaomata i Aotearoa Nutiran.

E katerei bwaai ake e kantaninga te Tautaeaka bwa e na karaoaki ao ni kakoroaki nanoia inanon te waaki ni kuakua, ao te arona naba bwa tera te anga are e na kona ni uakoraki iai taian tokanikai, n tarataraki, ao n ribotinaki.

N te tai moa aei ao Ana Kainibaire Te Tautaeaka e katuruturu ana taratara iaon uoua ririki—bwa man

Turai 2022 naon Tuun 2024—ao ni katauraoa te aa ibukin kairiri ibukin te tai ae e maan ao bwaai ake a kantaningaki are e na tangira riki te tai ae abwabwaki ibukin kakoroan nanoia.

E katerei naba taian kaantaninga ibukin te New Zealand Health Plan, are e takinna bwa ana kanga rabwata ni kuakua aika kakaokoro ni kakoro ni nanon bwaai ake a moanibwai iroun te Tautaeaka ao n anga te mwakuri ni kuakua nakoia kaain Nutiran ni kabane.

Rabwatan Ana Kainibaire Te Tautaeaka ae bwainaki raoi are e bwainaki moa n te tai aei e kona n nooraki n ana website te Botaki ni Mwakuri Ibukin Te Mauri.

Aika rangi ni moanibwai

Iai onoua itera n Ana Kainibaire Te Tautaeaka aika a moanibwai ake ana kaira aron te waaki ni kuakua ao bwa e na kanga aron karaon te mwakuri.

Karekean te aki kakaokoroaki iaon karekean te marurung ae tamaroa

Aomata aika a kakaokoro kainanoia ao ni kaokoro rakan aroia iai aia kona ni karekea te marurung ae tamaroa n akean te kakaokoroaki rinanon kawai ma bwaai ma waaki ni ibuobuoki aika a kakaokoro. N te waaki ni kuakua are e a kabooouaki ao aio kaanga aron teina:

- Te uaia ni mwakuri ibukin karekean te marurung ao te maeuraoi ae akea te kakaokoroaki iai
- Kinakin inaomataia ao kabaeia baronga ake e karako reken te mwakuri ni ibuobuoki nakoia

Kawakinaia raoi aomata bwa ana tiku n aia baronga nako

Te kamanomano ibukiia baronga, te boutoka ao te mwakuri ni kuakua a bon kamoanibwaiaki, ae e boboto iaon waakin taian - whānau, e aki eekanako te katei ao ni kaeti ma aron maeuia aomata—ni uakaan ma te tabo are a maeka iai, mwakuri ao n takakaro. N te waaki ni kuakua are e a kabooouaki ao aio kaanga aron teina:

- Rikiraken tamaroan karokoa te ibuobuoki ni mwangan nako te waaki ni kuakua, ni ikotaki ma te ibuobuoki ae tawe, te ibuobuoki iaon te intanete, ao n ana rain n reitaki te onaoraki, ao ni kona ni kinai ao ni katoki kanganga ni irekereke ma koaua ake a tuai matoa raoi n te waaki ni kuakua
- Taian mwakuri iaon te waaki ni kuakua a bon aki rootaki, ao aomata a namakin te mano ni karekean buokaia

Ni kakoaua te waaki ni kuakua ae teimatoa aanakina n te mwane

Taian kaubwai a babarongaki ao n tibwatibwai n te aro are e na karekea te toko ae te kabanea n tamaroa ibukin marurungia te botanaomata ao te aki kakaokoroaki man taian kaubwai ao taian mwane ake a tauraai, ngkai ao nakon taai aika ana roko. N te waaki ni kuakua are e a kabooouaki ao aio kaanga aron teina:

- E karaokaki te bitaki n te aro are e na kauarerekea taian ananga ni karuanikai nakon reitinako te kuakua
- Ana teimatoa ni kateimatoaki taian burokuraem ma bwaai ake a moanibwai

Ni kanimwa te Te Tiriti o Waitangi ni mwakoron te waaki ni kuakua nako aika a kakaokoro

Taian I-Māori ao kona ni kabongana inaomataia ibukin marurungia ao maeuraoi ao ni karekea te ibuobuoki iaon te waaaki ni kuakua ae akea te kakaokoroaki iai n te aro are ana kona taian I-Māori ni maiu, n rikirake ao ni maiureirei bwa taina I-Māori. N te waaki ni kuakua are e a kabooouaki ao aio kaanga aron teina:

- E na kakorakora aia waaki ni kairiri ao ni karao-babaire taian I-Māori
- E na karikirakea te kona ni karekea te ibuobuoki aika a boboto iaon te kaupapa (katei ni) Māori ao te whānau (te kaainga)

Karikirakean aroia taan mwakuri n te botaki ni kuakua ibukin taai aika ana roko

Ni kabwebwea ao ni karikirakea aroia taan mwakuri aika a teimatoa, ni kona ni butimwai bitaki aika a kakaiaki, ni kiritamatata are ana kona ni kaekai aia kainano aomata ao taian whānau ao n tei ibukiia taian baronga ake a buokia. N te waaki ni kuakua are e a kabooouaki ao aio kaanga aron teina:

- Taian ibuobuoki ake aki eekanako te katei ake a boboto ao man karioaki man te ao Māori
- Rootakia taan mwakuri n te botaki ni kuakua e keerikaki, ao taan mwakuri a boutokaki

Kawenean te aa ibukin nakoraoin te waaki ni kuakua nakon taai aika ana roko

Te katei ao aroaro aika a boou, aika a boboto iaon Te Tiriti, e na bon karikaki matana ni kakorakora te taratara iaon te totoko, te kamanomano ao karikirakean maeuraoi aomata ao taian whānau. N te waaki ni kuakua are e a kabooouaki ao aio kaanga aron teina:

- Te uaia ni mwakuri ni ikarekebai ma taian baronga, ao botaki riki tabeia
- Taan bobwai, taian whānau ao bwanaan te baronga a bane ni mwaneaki n te waaki ae e boou - karikirakean te rikirake nakon te aki kakaokoroaki ni karekean, te mwannano ao bwaai ake ana karekeaki aika e rakai baia